

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ*
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2022

A kutató neve	
Hajtó Vera	
A kutatás témája	
A második belga-magyar gyermeksegély. Az első világháború utáni belga – magyar gyermekakció kihatásai az 1940-es évek második felére.	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Belgium Leuven, Mechelen és Brüsszel
intézmény(ek)	KADOC (Katholieke Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving /Dokumentációs- és Kutatóközpont a Vallás, a Kultúra és a Társadalom kutatásáért), Leuven AAM Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen (Érseki Levéltár Mechelen), Mechelen Algemeen Rijksarchief (Belga Állami Levéltár), Brüsszel
A kutatás ideje	
2022. május 2. – 2022. július 1.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
Az 1923 és 1927 között szervezett belga – magyar gyermeksegély akció nagy hatással volt nemzeti közösségek, családok és gyermekek ezreinek életére. Belga és magyar társadalmi – magán, egyházi és állami – intézmények egyaránt részt vettek az akció szervezésében, amely az akciónak széles körű társadalmi jelentőséget tulajdonított. Ennek köszönhetően, miután a gyermekakció hivatalosan 1927-ben véget ért, magánszervezetek és maguk a résztvevő családok továbbra is kapcsolatot tartottak egymással. Amíg az akciót megelőzően, a magyar kultúrára, kulturális életre illetve politikai viszonyokra (pl. Trianoni problematika)	

* Jelen beszámoló további szerkesztés nélkül kerül közzétételre az ösztöndíj adományozójának honlapján.

vonatkozó híradás a belga újságokban csak szorványosan vagy egyáltalán nem szerepelt, addig ez az 1930-as és 1940-es évekre megváltozott. Közismertté vált Magyarország és kultúrája a belga társadalom, főként a katolikus flamand közösség köreiben. Így szinte természetes módon nyitották meg otthonaikat belga családok egy újabb magyar gyermekakciónak a második világháború után, 1946-ban, a nehéz gazdasági és gyorsan változó politikai helyzetben. Ez a második belga-magyar gyermekakció áll jelen érdeklődésem fókuszában.

Két hónapos belgiumi kutatásom alatt azoknak a katolikus szervezeteknek a levéltárait látogattam meg, amelyek az akciók (mind a két akció, mivel kapcsolódtak egymáshoz) szervezésében részt vettek. Az általam feltárt dokumentumok azt bizonyították, hogy a második belga-magyar gyermeksegélyakciót az első akcióhoz hasonlóan kizárólag katolikus intézmények és szervezetek kezdeményezték és irányították. Ez a tény úgy tűnik sokban magyarázható az 1940-es évek végi magyar és közép-kelet európai politikai helyzettel. A második világháború utáni magyar politikai élet irányítását egyre jobban eluralló szovjet befolyás fokozatosan lehetetlenítette el a magyar katolikus szervezetek nyugat európai partnerekkel való kapcsolatát. Ez nyilvánvalóan kiderül az általam feltárt szervezők levelezéseiből és dokumentumaiból. Amíg az 1920-as évek akcióját magyar részről a Magyar Országos Gyermekvédő Liga koordinálta, addig az 1940-es évek végén magyar oldalról az Actio Catholica magyarországi szervezete igyekezett megszervezni. A magyar állami hivatalok (Belügyminisztérium, Külügyminisztérium, stb.) inkább csak akadályozó szerepet tölthettek be az 1920-as évek akciójához képest rövid életű, második gyermeksegélyben, amíg végül teljesen le is állították az ezek után kibontakozni is nehezen tudó akciót.

Belgiumban az 1920-as években a belga-magyar gyermeksegélyakció megszervezésének céljából életre hívott, a belgiumi Tilburg városában lévő főtítkársággal rendelkező Hongaarsch Kinderwerk (Magyar Gyermeksegély) az 1930-as évek elején megszűnt. Mivel új intézmény nem szerveződött újra kizárólag a magyar gyermekek belgiumi nyaraltatására, 1946-ban, az 1932 óta működő Caritas Catholica Belgica vállalta magára, hogy német, osztrák és később a balti államokból menekült gyermekek mellett magyar gyermekeknek is segítséget nyújt. Ez lényeges különbségnek számít a korábbi, 1920-as évek alatti

szervezéssel összehasonlítva. A második magyar gyermekakció nem volt önálló akció, hanem egy nagyobb mérvű nemzetközi segélyakciónak a részét képezte. A Caritas Catholica Belgica rendkívül széleskörű, elsősorban szociális tevékenységet folytatott, kórházak és üdülők fenntartása mellett, menekültek befogadásán és elhelyezésén át, kulturális és oktatási feladatokat is ellátott. Munkája során szorosan együttműködött nem csak az állami szervekkel, hanem más katolikus intézményekkel, szervezetekkel, valamint női és férfi szerzetesrendekkel. Először arra rászoruló belga gyermekeknek szerveztek belföldi üdülési lehetőségeket a katolikus szervezetek által fenntartott intézményekben. Ehhez kapcsolták sikeresen a pápai majd püspöki felhívásra meginduló nemzetközi gyermeksegélyeket. A Caritas Catholicán belül a Internationale Hulpbetoon / Le Secours International elnevezésű szakosztály feladatkörébe tartoztak a külföldi gyermeksegélyakciók.

A Caritas Catholica Belgica szervezeteinek iratanyaga a leuveni KADOC -ban (Katholieke Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving /Dokumentációs- és Kutatóközpont a Vallás, a Kultúra és a Társadalom kutatásáért) található. Online katalógusból lehet tájékozódni a gyűjteményben, amely fondokra bontva ismerteti a megőrzött Caritas levéltárat. Nyomtatott fondjegyzéke a kutatóközpontnak nincsen. Az Internationale Hulpbetoon iratgyűjteménye mellett, tételesen átvizsgáltam a Caritas általános irányításával foglalkozó szervek 1946 és 1950 közé eső iratanyagait is. Átnéztem az Igazgatóság (Raad van Beheer), Általános Értekezleti anyag (Algemene Vergadering), E.D. Wasseige főigazgató levelezése, a Nemzetközi Kapcsolatok (Internationale Betrekkingen), Prof. R. Appelmans intézményi elnök levelezése és az Általános Levelezések ajándékokkal kapcsolatban című fondjait. Ezek közül a magyar gyermeksegélyakcióra vonatkozó iratanyagot alig vagy egyáltalán nem találtam. Sajnos a teljes iratanyag áttekintése után kiderült, hogy a gyűjtemény hiányos és ezért nehezen követhető az akció szervezésének menete belőle. Például nem egészen egyértelmű, hogy melyik fél, a belga vagy a magyar kezdeményezte az akciót.

A KADOC-nak többek között rendkívül jelentős gyűjteménye van katolikus női és férfi szerzetesrendek és kongregációk hátrahagyott iratanyagaiból is. Ez a gyűjtemény rendszeresen bővül, mert a megszűnőben lévő szerzetesrendek felszámolják a saját archívumaikat és a KADOC-ban helyezik el megőrzésre irattárukat. Ezeknek a gyűjteményeknek a rendszerezése folyamatosan zajlik. Mivel a Belgiumba érkező magyar

gyermeket nem csak az első, 1920-as évek akciója alatt, de a második akcióban is többször lettek főként női szerzetesrendeknél elhelyezve, ezek a rendi gyűjtemények is külön figyelmet érdemeltek. Így találtam jelentős irat és fotóanyagot az Annonciaden Huldenberg-Wezembeek fondban. Ez az apácarend több magyar és osztrák leánygyermeket fogadott be átmeneti időszakra 1946 és 1956 között. A rendet vezető főnövér leírása az akcióról, valamint a gyermekekkel való levelezése található meg a tételek között.

A KADOC-nak nagy könyvtári gyűjteménye is van, amelyet szintén online katalógus útján lehet áttekinteni. Itt őrzik a Caritas Catholica Belgica éves beszámolóit és a szervezet saját kiadású, *Caritas Catholica* című periodikumát. Az 1946 és 1950 közé eső időszakban megjelent példányokban igen sok hasznos információt találtam a magyar (és egyéb) gyermeksegélyakciókkal kapcsolatban. Összehasonlítva az irattárban átnézett iratanyaggal, a nyomtatványokban sokkal több releváns információ található, azonban a magyar gyermekek esetét sosem tárgyalja külön anyag. A magyar gyermekkontingens szerves részét képezte a Caritas nagyszabású nemzetközi gyermeksegélyakciójának.

Itt még ki kell térjek a KADOC fénykép- és posztergyűjteményében fellelhető gyermekakciós vonatkozású tételekre. Szintén részletes online jegyzékből tájékozódhattam, amelyben két nagyon szép és gazdag fényképalbumot, egy posztert és több különálló fényképet találtam. A fénykép- és posztergyűjteménynek nincsen fondjegyzéke, könyvtári jelzetekkel vannak ellátva a tételek. (Lásd a tételes jegyzékben csatolva.)

A belga-magyar gyermekakciónak fontos szervezője és koordinálója volt a belga érsekség. A belga katolikus egyház vezetői, J. Mercier (1851-1926) majd J. Van Roey (1874-1961) bíborosok, voltak a gyermekakcióknak mindenkor fővédnökei. A második belga-magyar gyermeksegélyakció Van Roey kardinális ideje alatt zajlott. Kutatásom második helyszíne ezért Mechelen, az Aartsbisschoppelijk Archief (Érseki Levéltár) volt. Az archívumba előzetes időpont egyeztetés után lehetett ellátogatni. A fondjegyzék egy kizárólag 'házi használatra' készült egyszerű, nyomtatott jegyzék. Mivel az időpontegyeztetés során megadtam, hogy mit szeretnék kutatni, amikor megérkeztem a levéltárba, előkészítve kaptam kézhez az iratanyagot. Van Roey kardinális iratgyűjteményében két iratcsomó alatt van jegyezve Magyarország és Hulp aan Hongarije (Segély Magyarországnak). Ezekben vegyesen találtam iratokat, dokumentumokat és levelezéseket mind az első, mind pedig a

második belga-magyar gyermekakcióval kapcsolatban is. A második gyermekakcióval kapcsolatos gyűjtemény nagy részét a magyar Actio Catholica főigazgatója és a Caritas Catholica Belgica Internationale Hulpbetoen osztálya és Van Roey bíboros közötti levelezések adják. Továbbá igen érdekessé teszik ezt a gyűjteményt, a gyermeksegélyakcióhoz kapcsolódó, egy másik belga-magyar összefogásnak a dokumentumai. 1946-ban, mielőtt a magyar gyermekek utaztatása elkezdődött volna, a belga katolikus egyház, a mecheleni érsekség vezetése alatt nagy mennyiségű textilsegélyt küldött Magyarországra, amelyet elosztottak a rászoruló magyar katolikus iskolák, egyesületek és szervezetek között. Ebben a segélyezésben mind a belga bíboros Van Roey, mind pedig a magyar egyház feje, Mindszenty József bíboros-hercegprímás személyesen is részt vettek. A mecheleni levéltárban a szervezők levelezése mellett, igen szép gyűjtemény található a magyar katolikus iskolák és egyesületek Van Roey bíborosnak küldött köszönő leveleiből, amelyeket leggyakrabban kézzel írtak és rajzokkal, díszítésekkel láttak el. Ezt az irategyüttest egészíti ki a Kadoc fényképtárában található fotóanyag, amelyen a küldeményeket átvevő és a szentmisék után az adományokat kiosztó Mindszenty bíborost is láthatjuk.

A külföldi gyermekek Belgiumba utaztatását szorosán figyelemmel kísérte a belga idegenrendészet. A Caritas Catholica Belgicának és magyar szervezőpartnerének, a magyar Actio Catholicanak kötelessége volt bejelenteni, hogy mikor és hány gyermek érkezik. Névlistákat is le kellett adniuk a belga Igazságügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó Bevándorási Hivatalnak és Idegenrendészetnek, mivel a gyermekek és kísérőik vízumkötelesek voltak. Levéltári kutatásom harmadik helyszíne ezért, Brüsszelben az Állami Levéltár (Algemene Rijksarchief) volt. Itt kutathatók az államigazgatás általános működési dokumentumai, valamint a Belgiumba irányuló migrációra vonatkozó általános és személyes dossziék. Az Állami Levéltárban nyomtatott és online fondjegyzékből is lehet tájékozódni. Az Igazságügyi Minisztérium Közbiztonsági Hivatalának fondjegyzékét (Inventaire des Archives du Ministère de la Justice. Administration de la Sûreté publique. Police des étrangers) használtam, hogy megtaláljam a belga-magyar gyermekakcióval kapcsolatos idegenrendészeti iratanyagokat. Ezek két nagyobb csoportban rendeződtek a vízumkiadások (Déliverance de Visas) ügyiratai között. Az egyik a állampolgárság szerinti vízumügyek iratcsomóit, a másik

a státusz (par statut) szerinti, ebben az esetben gyermekek számára kiállított vízumügyeket foglalja magába. Az első csoportban a “Magyar gyermekek 1927-1948” elnevezés alatt található tételek között szerepelnek a gyermekakció névlistái (sajnos nem teljes a lista), a szervezéssel és vízumigényléssel kapcsolatos levelezések és kérvények, valamint egy-egy gyermek, illetve résztvevő család személyes ügyintézésével kapcsolatos iratok. A második csoport a Caritas Catholica 1920 és 1962 közötti osztrák, magyar, német és a Balti államokból származó gyermekek Belgiumba való utaztatásával és ellátásával kapcsolatos gyűjtemény. Ebben a “Caritas Catholica 1920-1949” és a “Séjour d’enfants hongrois organisés par Caritas Catholica 1948-1956” tartalmazott hasznos tételeket az akcióval és annak későbbi hatásaival kapcsolatban a belga intézményekre és családokra.

Kéthónapos belgiumi kutatásom nagyban hozzájárult a második belga-magyar gyermeksegélyakció szervezésének és lebonyolítása körülményeinek a megértéséhez. A második világháborút követő humanitárius gyermeksegélyezések nemzetközi viszonylatában is jól beilleszthetők a belga-magyar gyermekakció célkitűzései. Bár XII. Pius pápa *Quemadmodum* című enciklikájának ösztönzésére kezdett Belgium részt venni a nemzetközi gyermeksegélyezésben, a magyar gyermekek egyébként is szívesen látott vendégek voltak Belgiumban, amely nagy részben volt köszönhető az első, 1920-as évek alatt zajló belga-magyar gyermekakció népszerűségének és közismertségének. A kutatás során az is egyértelművé vált, hogy ez a második akció jóval kevesebb gyermeket érintett és rövidebb ideig tartott. Az első akcióhoz hasonlóan katolikus intézmények szervezték és sok esetben kerültek a gyermekek ugyanazokhoz a családokhoz, ahol korábban már jártak magyar gyermekek. Kutatásom arra is fényt vetett, hogy bármennyire is szívesen láttak volna vendégül a belgák még több magyar gyermeket, a magyar állami hatóságok ezt akadályozták, egyre inkább befolyásuk alá kívánták vonni az akciót, meghatározni hogy ki és mennyi időre vehet részt az akcióban. Ez a befolyásolás, amely a Magyarországon eluralkodó politikai helyzet miatt problematikussá vált a belga katolikus és állami szervek számára, végül a magyar gyermeksegélyakció leállításához vezetett.

Belgiumi levéltári kutatásom azt is feltárta, hogy a magyar gyermeküdvöztetési akciónak voltak közvetlen szervezési előzményei. A ruha- és textilsegély, amelyben Van Roey és Mindszenty bíborosok részt vettek, nagyban elősegítette a szervezők további munkáját, hiszen

megalapozott egyfajta kölcsönös ismeretséget és bizalmat a két katolikus közösség között. Ez a bíborosi összefogás eddig ismeretlen előzménye volt a segélyakciónak, amelynek részleteire most sikerült rábukkani. A leuveni Kadoc az 1940-es évek belga-magyar gyermekakcióval kapcsolatos fényképes gyűjteménye és a mecheleni Érseki Levéltárban megőrzött, grafikákkal illusztrált levelezések egyértelműen figyelemreméltó anyagok.

A kutatás módszere

Levéltári kutatás, anyaggyűjtés történeti összehasonlító elemzéshez

A kutatási eredmények szélesebb közönséggel történő megismertetése (előadás(ok), publikáció(k) stb.)

Belgiumi kutatásom május és július hónapokban zajlott. Az ezt követő nyári időszakban nem volt lehetőség előadások tartására. Ezért 2022. október 21-én, pénteken este 19.00 órakor fog sor kerülni a Brüsszeli Liszt Intézetben az e témában tartott előadásomra *“Európa magárahagyott gyermekei és a második belga-magyar gyermekmentő akció 1946-1948.”* címmel.

Jelen kutatásom egy nagyobb projekt része, amely nem csak levéltári kutatások módszerét foglalja magában, hanem az oral history eszközeit is használja. A témával kapcsolatos első népszerűsítő (nem tudományos) publikáció a tervek szerint 2023 második felében a Kadoc *KOORTS* című évente kétszer megjelenő, holland nyelvű kulturális öröksésmagazinjában fog megjelenni. A tudományos kézirat angol nyelven pedig szintén jövő év folyamán kerül beadásra és elbírálásra a Kadoc Tudományos Szerkesztőbizottságához, amely pozitív elbírálás esetén, a Kadoc három tudományos kiadványainak egyikében (Kadoc Studies, Kadoc Studies on Religion, Culture and Society, és Kadoc Artes) jelenhet majd meg.

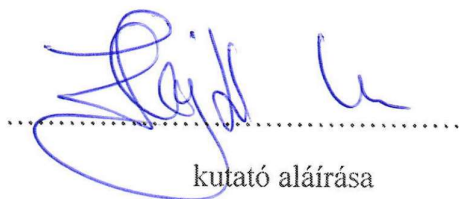
A kutatással kapcsolatos gyakorlati észrevételek (ide értve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

A Belgiumban tervezett kutatásoknak az egyik legfontosabb feltétele a többféle nyelvtudás. Mind a három, az általam 2022 májusában és júniusában meglátogatott levéltár a belga-

dokumentumokat az olvasóterembe, ezért a kutatóknak érdemes előre tervezniük a látogatásukat.

Az Érseki Levéltár magángyűjtemény, amely esetében szintén a levéltárossal kell időpontot egyeztetni a kutatáshoz. Az Állami Levéltárban nyitvatartási időben naponta többször, megadott órában hozzák fel az iratanyagot, nem szükséges előre időpontot egyeztetni.

Kelt: Budapest, 2022. szeptember 22.

kutató aláírása